A MAGYAR DEMOKRÁCIA TALAJA: MIT MONDHAT NEKÜNK A MODERNIZÁCIÓELMÉLET A JELEN HAZAI POLITIKAI RENDSZERÉRŐL?

Kiss Daniel
doktorandusz
Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar,
Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program
mesteroktató
Miskolci Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar,
Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete
ORCID 0009-0008-7180-9532

Doi:
10.15170/PSK.2026.07.02.03
Beküldve: 2026.08.04.
Elfogadva: 2026.11.04.
Publikálva: 2026.11.19.

Hivatkozás:
Kiss, D. (2026): A magyar demokrácia talaja: Mit mondhat nekünk a modernizációelmélet a jelen hazai politikai rendszeréről? *Pólusok*, 7(2), 48–67.

Egyéb információk:
–

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg – Nem Kereskedelmi – ShareAlike 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

CC BY-NC-SA 4.0

Absztrakt

A tanulmány Seymour Lipset modernizációelmélete alapján vizsgálja meg, hogy Magyarországon a gazdasági és a politikai fejlődés milyen pályát járt be az elmúlt évtizedekben. Belső, történeti összehasonlítás alapján kiderül, hogy a demokrácia előfeltételeit jelentő materiális körülmények az elmúlt bő fél évszázadban, bár változó ütemben, de összességében javultak. A demokrácia minősége ehhez képest az elmúlt másfél évtizedben ellentétes dinamikát mutatott, ami a modernizáció értelmezésének árnyalására kényszerít. Látószögünkbe a rendszerváltást – mint hasonlóan ellentmondásos időszakot – is bevonva viszont kiderül, hogy összességében a politikai rendszer fejlődése mégis az anyagi jólét alakulásához hasonló pályát járt be. Ez a perspektíva segíthet nemcsak újraértelmezni az Orbán-rendszer demokratikus visszaesését mint egy olyan folyamatot, aminek mélyebb társadalmi gyökerei is lehettek, de a magyar politikai fejlődést is átfogóbban értelmezni.

Kulcsszavak: *modernizáció, Orbán-rendszer, GDP, Gini-index, politikai fejlődés*

Bevezetés

Ebben az írásban a magyarországi demokrácia talaját jelentő materiális körülményeket kívánom megvizsgálni. Kiindulópontként Seymour Lipset mára szinte közhelyként elhíresült tézisét veszem, miszerint minél fejlettebb gazdaságilag egy ország, annál valószínűbb, hogy abban demokratikus rendszer működik. A továbbiakban nem ennek a tézisnek az igazolása vagy árnyalása a célom – megtették ezt korábban már sokan mások –, helyette azt szeretném inkább kideríteni, hogy ha elfogadjuk a modernizációelmélet alapvetését és valóban korrelál a materiális fejlettség a politikai fejlettséggel, akkor Magyarországon belül ez a jelenség vajon

felfedezhető-e, vagy feltétlenül szükséges a magyar politikai fejlődés értelmezéséhez bevonnunk a vizsgálatunkba egyéb formatív tényezőket is, az elmúlt évek, évtizedek kulturális, intézményi, alkotmányos változásait és azon politikusok és kormányok tevékenységét, amelyek ezeket tevékenyen alakították. Egyszerűbben fogalmazva: arra a kérdésre keresem a választ, hogy a lipseti modernizáció elmélete egybevág-e Magyarország gazdasági és politikai változásainak viszonyával, vagy esetleg egy olyan ellentmondásos viszonyra világít rá, amely a szocioökonómiai látképen túl csak más egyéb tényezők közrejátszásával képes értelmezési keretet adni Magyarország politikai fejlődésének.

A kutatás központi problémafelvetése, hogy a politikatudományi vizsgálatok középpontjában régóta álló Orbán-rendszer első ránézésre ellentmond Lipset kijelentésének – az elmúlt 16 évben hazánkban gazdasági konjunktúra mellett történt egy demokratikus visszacsúszás (*„backsliding"*), a gazdasági fejlődés és a politikai fejlődés tehát ellentétes pályát írt le. Itt nem az a célom, hogy ennek az ellentmondásnak a természetét megmagyarázzam. Nem az a lényeg tehát, hogy megvizsgáljuk a kérdéses rendszert, esetleg abban Orbán Viktor szerepét, a törvényes keretek változását, a hatalomgyakorlás informális dimenzióit, a választók befolyásolását, a sajtó, a civil szféra, az igazságszolgáltatás stb. helyzetét. Ezt is megtették már sokan előttem. Helyette eggyel hátra szeretnék lépni és szimplán azt kívánom megvizsgálni, hogy vajon valóban ellentmondásról van-e egyáltalán itt szó. Az Orbán-rendszer vajon tényleg szembement a modernizációval? Cáfolja-e az elmúlt 16 év a modernizációelméletet? Vagy Magyarország politikai fejlődése mégis logikus a modernizációelmélet szempontjából?

Ezzel a kutatással tehát arra a tudományelméleti kérdésre is szeretnék választ találni, hogy lehetséges-e egyáltalán a modernizációelmélet alapján érdemi következtetéseket levonni a magyar demokrácia megalapozottságára vonatkozóan.

Mi a modernizációelmélet?

Seymour Martin Lipset *„Some Social Requisites of Democracy"* (1959) című műve volt az első olyan jelentős írás, amely tudományos módon a hatékony (liberális) demokráciához szükséges társadalmi attitűdöket materiális előfeltételekhez tudta kapcsolni. Ő a gazdasági fejlettséget tulajdonképpen egy olyan alapozásnak tekintette, amely lehetővé teszi azt, hogy az emberek képesek és hajlandók legyenek a liberális demokráciához elengedhetetlen módon viselkedni, a pluralizmus legitimitását és a hatalomgyakorlás korlátait elfogadni. Ez a gondolatmenet egy lépcsőzetes felépítést ad a demokrácia társadalmi alapjainak, amely a gazdasági mellett valamelyest szociálpszichológiai megvilágításba is helyezi a politikai rendszer természetének a kérdését.

Ezt a jól ismert Maslow-piramishoz is hasonlíthatjuk: Abraham Harold Maslow (1943) elmélete az egyén szintjén vetette fel, hogy a materiális szükségletek

kielégítése teremti meg számára a lehetőségét a „magasabb fokú", közösségi célok megfontolásának. Maslow egyébként maga is levont ebből következtetéseket a politikára vonatkozóan: a biztonságot mint létszükségletet értelmezte, így az azt nélkülöző embereket kvázi gyermekeknek látta, akik a „szülői" védelmet a politikában az autoriter kormányzástól várják (Maslow, 1943). Ronald Inglehart (2018) hasonló módon a veszélyérzetre adott egyfajta túlélési reakcióként értelmezi a nem liberális rendszerek támogatását. Lima és munkatársai (2021) pedig szintén arra hívják fel a figyelmet, hogy az „életteli" demokráciák szívét jelentő szabadságjogok és önkifejezési értékek akkor rendelkeznek széles körű társadalmi támogatottsággal, amennyiben annak tagjai kitartó gazdasági és fizikai biztonságban tudva életüket – Maslow-i értelemben – át tudnak lépni az alapvető túléléssel kapcsolatos igényeik előtérbe helyezésén. A lényeg tehát, hogy bizonyos alapszükségletek kielégítése nélkül (amelyet a társadalom materiális jóléte tesz lehetővé) nehezebben alakul ki a liberális demokrácia működtetéséhez szükséges értékrend (a kulturális fejlettség) a társadalom makroszintjén.

A materiális alapra tehát viselkedési kultúra épül. De van ennél több is: a lipseti gondolatmenet szerint a materiális jólét növekedésével a társadalmi hierarchia alsóbb fokain álló emberek egyre szélesedő köre számára válik lehetségessé a hosszabb távú perspektívák kialakítása, ezáltal a politika összetettebb és kiegyensúlyozottabb módon történő értelmezése. Lipset szerint tehát az attitűdök tömegessé válása is fontos, így a jóléti társadalom vagyoni szerkezetének is jelentősége van, mivel abban nem lesznek túlsúlyban a nélkülöző, alsóbb rétegek. Gazdasági fejlettségről így akkor van szó igazán, amikor a középosztály széles és a legalacsonyabban és legmagasabban álló osztályok közötti különbség nem túl nagy (Lipset, 1959). A demokráciát, ami végső soron a békés hatalomváltás lehetőségét adja, ugyanis leginkább az ilyen társadalmi struktúra teszi veszélytelenné, mivel az újraelosztás egyszerűen nem válhat túlságosan szélsőségessé még akkor sem, ha a társadalom kevésbé jómódú rétegei kezdeményezik azt. Nagy egyenlőtlenségek és általános jólét esetén nincs tehát mitől félnie sem a társadalmi ranglétra alján, sem annak csúcsán állóknak, ez pedig megengedi azt, hogy az önmegvalósításra és az össztársadalmi célokra fordíthassák az emberek a figyelmüket. Tulajdonképpen ez alapozza meg a posztmaterializmust, amely nem csupán új politikai közösségek létrejöttét eredményezte az előző évszázad második felétől kezdve (Enyedi & Körösényi, 2004), hanem igazából a liberális demokrácia alapjait is erőben tartotta a globalizáció kiteljesedése alatt.

Azt látjuk tehát, hogy a modernizációelmélet alapján a materiális körülmények csak áttételesen magyarázzák a politikai rendszer jellegét. A politikai kultúrán és a társadalomszerkezeten, csoportérdekeken túl pedig az egyes politikai szereplők cselekvése és a struktúrát adó intézményi keretek is konstitutív elemei egy hatékony demokrácia működésének. Korreláció a megfelelő társadalmi-gazdasági előfeltételek és a hatékony demokrácia között tehát létezik, viszont azok nem közvetlen ok-

okozati kapcsolatban állnak egymással (Wucherpfennig & Deutsch, 2009). Inglehart és Welzel (2009) hasonlóképpen érvelnek, amikor azt állítják, hogy a túlélés kérdésének háttérbe szorulása a modernizáció miatt nem determinálja önmagában a demokratizálódást, viszont általa az fokozatosan valószínűbbé válik.

Következtetésként ezekből kitűnik, hogy a gazdasági fejlődés mutatói és a politikai rendszer jellege (amelyet itt most a liberális demokrácia normatív kereteihez viszonyítunk) nem feltétlenül kell, hogy ugyanolyan dinamikát mutassanak a modernizációelmélet logikájának igazolásához. Akkor viszont, amikor mégis valami ellentmondásos fejlődés látszik – mint az Orbán-rendszer esetében feltehető –, szükségessé válik a politikai kultúra, a társadalomszerkezet és egyéb tényezők, például a politikában ütköző egyéni és csoportérdekek mélyrehatóbb vizsgálata. A magyar demokrácia értelmezésekor tehát nyilvánvalóan nem hiábavalóak az ilyen mélyreható kutatások lipseti nézőpontból sem.

A modernizációelmélet relevanciája napjainkban

Felmerült viszont az utóbbi évtizedekben, hogy Lipset elmélete már elavulttá vált – elvégre egy közel 70 éves tézisről van szó, így igazolásának szüksége rendszerint újra fel-felmerül. Az egyik probléma az volt, hogy bár Lipset a materiális alapok és a demokrácia összefüggésének bizonyításához sokféle konkrét indikátort vett figyelembe, hogy a gazdasági fejlettségről egy összetett képet adhasson, követőinek nagy része kutatásának nyomdokaiban inkább leegyszerűsítő módon kezelte a gazdasági fejlettséget, például lekorlátozva azt csupán az egy főre jutó átlagjövedelem kritika nélküli áttekintésére, ami által maga az eredeti elmélet is olykor úgy tűnt, hogy megbukhat (Wucherpfennig & Deutsch, 2009). Természetesnek kell viszont tekintenünk azt is, hogy Lipset eredeti kutatásától eltérő szempontok szerint kell már vizsgálni a gazdasági fejlettséget – ma ugyanis csekély magyarázó erővel bírhat az, ami közel hét évtizeddel ezelőtt evidens módon kapcsolódott a fejlettséghez Lipset szerint, mint például a vezetékes telefonok, a rádiókészülékek és az újságlapszámok ezer főre jutó mennyisége. Azt viszont továbbra is szemléltetik számunkra ezen indikátorok, hogy a fejlettséget ő annál komplexebb jelenségnek tekintette, minthogy az szimplán annyit jelentsen, hogy mennyi vagyonnal rendelkezik az átlagpolgára egy adott nemzetnek. Az átlagos vagyonosodáson túl az iparosodás, az urbanizáció és az oktatás is kiemelten hozzájárulnak Lipset szerint egy demokratikus társadalom működéséhez, éppen úgy, ahogy azt előtte Gabriel Almond is feltételezte (Lipset, 1959; Almond, 1956).

Viszont ahogyan azt Wucherpfennig és Deutsch (2009) tudományelemző cikke bizonyította, Lipset 1959-ben megfogalmazott elmélete összességében kiállta az idők próbáját, még ha az elmúlt évtizedekben az ki is egészült és árnyaltabbá is vált. A teoretikus térfélen megmaradó szerzők kiegészítették azt a demokrácia talaját képező egyéb tényezőkkel (például Barrington Moore [1966], aki nagyobb

hangsúlyt fektetett a társadalmi rétegek hatalmi viszonyaira és az egyes országok sajátos történeti fejlődésére, tehát a modernizáció ütemére), az empirikus kutatások pedig különbséget tettek a demokrácia létrejötte és a demokrácia stabilitásának megmaradása között (ezt nevezték Przeworski és munkatársai [2000] endogén, illetve exogén demokratizálódásnak). Utóbbi kapcsán bár eleinte úgy tűnt, hogy Lipset tézise szintén megcáfolódhat, végül az ezredforduló környékén végzett kvantitatív, egy főre jutó GDP-adatokat vizsgáló kutatások is azt mutatták, hogy mindkét esetben megmarad a gazdasági fejlődés és a demokratizálódás közötti összefüggés (Wucherpfennig & Deutsch, 2009).

Mivel viszont a lipseti gondolatmenet szerint a modernizáció vagyoni dimenziója az egy főre jutó GDP-nél összetettebb kell, hogy legyen, nem meglepő, hogy az adatelemzésbe Boix és Stokes (2003) bevonták a kereseti egyenlőtlenségek vizsgálatát is például a Gini-indexen keresztül. Az empirikus adatok azt mutatták meg számukra, hogy az anyagi jólét a vagyoneloszlás logikájával kiegészítve magyarázza hatékonyabban a demokrácia jellegét, tehát a társadalomszerkezet valóban releváns.

A modernizációelmélet mentén vizsgálódó újabb kutatások így azt mutatják számunkra, hogy egyrészt a lipseti tézis máig megállja a helyét, tehát csupán a gazdasági fejlettség mutatói alapján is érdemes még következtetéseket levonni a politikai rendszer jellegére vonatkozóan, másrészt a gazdasági fejlettség komplexebb fogalom a gazdagságnál, mivel a társadalmon belüli relatív jólét is számottevő lehet. Nem beszélve arról, hogy szükséges lehet akár nem vagyoni szempontok mentén is meghatározni a fejlettség mértékét, mert a toleranciát előállító értékeknek egyéb társadalomszerkezeti tényezők is a hátterében állhatnak, ahogyan arról fentebb szó esett. Módszertani szempontból tehát mindenképpen többféle adatra kell támaszkodni és pusztán kvantitatív mérések mellett kvalitatív szintetizálásra is szükség van a megfelelően megalapozott következtetések levonásához, főképp, ha egy ország példáján belül, történeti összehasonlításnál kívánunk maradni.

Magyarország vizsgálata esetében is így kell tehát eljárni a továbbiakban. A kutatás megkezdése előtt viszont bizonyos hipotézisek lefektetését sem mellőzhetjük. Ezek a fentiek fényében nemcsak a hazai gazdaság felületes, például csupán GDP-ben mért állapotára kell, hogy vonatkozzanak, hanem a demokráciával kapcsolatos társadalmi attitűdök és osztályérdekek alapjait kell többoldalúan körvonalazniuk.

A magyar társadalom többféleképpen értelmezhető „elmaradottságát" tárgyaló sokszínű irodalmon (pl. Lendvai, 2011; Csizmadia, 2014; Tölgyessy, 2016; Tóth, 2017; Szelényi, 2023) túl a már említett Inglehart és Welzel szerzőpáros is rámutatott korábban hazánk társadalmi fejletlenségére (itt a materiális értékek elterjedtségét értve alatta). Ellentmondásosnak titulálva a demokrácia akkori minőségi előrehaladottságához képest, Ciprussal, Észtországgal, Lengyelországgal, Lettországgal és Litvániával együtt Magyarország társadalmát ők a „túlteljesítők"

közé sorolták. Alig két évtizeddel ezelőtt tehát a kutatók Magyarországot annál magasabb fokú, hatékonyabb demokráciákat működtető államok körében látták, mint amilyen politikai rendszerre társadalmi jellemzői egyébként következtetni engednének (Inglehart & Welzel, 2009). Fontos persze azt is megjegyeznünk, hogy ezen megállapítás 2009-es igazságtartalmát a 2010-es évek demokratikus regressziója (az orbáni „*democratic backsliding*") merőben megváltoztatta, ami akár a társadalmi attitűdök szűretlenebb hatásának, akár a megváltozott intézmények új keretrendszerének, akár kifejezetten a hatalmon lévő Orbán Viktornak és körének az ágenciájának is eredménye lehet.

Mindenesetre mivel itt nem célom ezen szempontok együttes vizsgálata, differenciálása, így a demokrácia talaját képező modernizációra vonatkozóan a fentiek alapján logikus hipotézisnek a következőket fogalmaznám meg: ha elfogadjuk a modernizációelmélet alaptézisét, akkor Magyarország demokratikus visszacsúszása a materiális fejlettség romlásával értelmezhető legkönnyebben. Ez azt jelenti, hogy a demokratikus visszacsúszás hátterében az általános gazdasági mutatók romlása (H1), és/vagy a lipseti gondolatmenet alapján az anyagi különbségek szempontjából kialakult nagyfokú társadalmi egyenlőtlenség (H2) állhat, ami a demokratikus hatalomváltás természetét kockázatossá tette. Ezen hipotézisek akár egyenkénti, akár együttes igazolása esetén bátran kijelenthetnénk, hogy Magyarországon a demokrácia gyenge lábakon, ingoványos talajon áll és az Orbán-rendszer illiberális természete tulajdonképpen elkerülhetetlen volt. Ez esetben a társadalomszerkezet mélyebb megértése, az intézményi struktúra feltárása vagy a politikai szereplők ágenciájának a figyelembevétele nem is lenne életbevágó a rendszer értelmezéséhez. Ha viszont egyik hipotézis sem bizonyul igaznak, és azt feltételezzük, hogy Magyarországon a materiális fejlődés a politikai fejlődéssel ellentétes pályát írt le (H3), akkor ez utóbbi tényezők feltárása elengedhetetlenné válik.

Fontosnak tartom ezen a ponton megjegyezni, hogy mivel nem kifejezetten az Orbán-rendszer értelmezése a célom, hanem a tágabban értelmezett magyar politikai fejlődésé, ezért az időbeli perspektíva kitágításával nagyobb vonalakban fogom a gazdasági fejlettség és a politikai rendszer jellegének mutatóit figyelembe venni, tehát nem kizárólag az elmúlt 16 évre korlátozom le magam. Így a fejlődési dinamika változása is kutatási szempontként jelenik meg, tehát azt is vizsgálni fogom, hogy a modernizáció egyébként mennyire lineáris. Ez mindhárom hipotézis esetében árnyalhatja az egyes fejlődési időszakokat.

A társadalom materiális fejlettségének foka Magyarországon

A materiális modernizáció mértékéhez, tehát a szocioökonómiai fejlettség állapotának a bemutatásához a fentebb taglalt irodalmak nyomán két fő indikátort veszek figyelembe: az egy főre jutó bruttó hazai össztermék (GDP/fő) alakulását,

amely a jólét általános mérőszámaként funkcionál, illetve a jövedelmi különbségeket kifejező Gini-index alakulását, amely a javak eloszlását fogja megmutatni. Előbbihez a Világbank-csoport (WBG) által országos hivatalos statisztikák, nemzeti statisztikai szervek és/vagy központi bankok, nemzeti számlák adatfájljai, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), a csoport saját munkatársainak becslései és maga a Világbank (WB) adataiból összesített számadatait vizsgálom meg, utóbbihoz ugyanezen forrásokból származó adatokat a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Európai Unió statisztikai szerve, az Eurostat számaival kiegészítve dolgozom fel, mivel a WBG adatsora a közelmúltra vonatkozóan e téren már hiányosabb.

Fontos leszögezni, hogy mivel se nem egy kvantitatív nemzetközi összehasonlítás, se nem egy konkrét jóléti vagy egyenlőtlenségi „demokratizációs pont" vagy „vonal" meghatározása vagy beazonosítása a cél, így az adatfeldolgozásban nem is lesznek valójában fontosak a pontos számadatok, elég kizárólag a tendenciák megfigyelésére korlátozódni. Az országon belüli időbeli összehasonlításhoz a fejlettséget ugyanis nem egy konkrét statikus pontként, hanem dinamikus folyamatként kell értelmezni, azt a fejlődés menetének egy adott pillanatjaként, ami eltérő időpontokban más-más pozíciót foglalhat el. Fontosabb lesz tehát számunkra azt megállapítani, hogy a gazdasági fejlettség mely időszakokban, mekkora intenzitással nő (vagy akár csökken) és ezáltal a demokratizálódás esélyei áttételes módon mikor és mekkora mértékben változnak pozitív vagy negatív irányba.

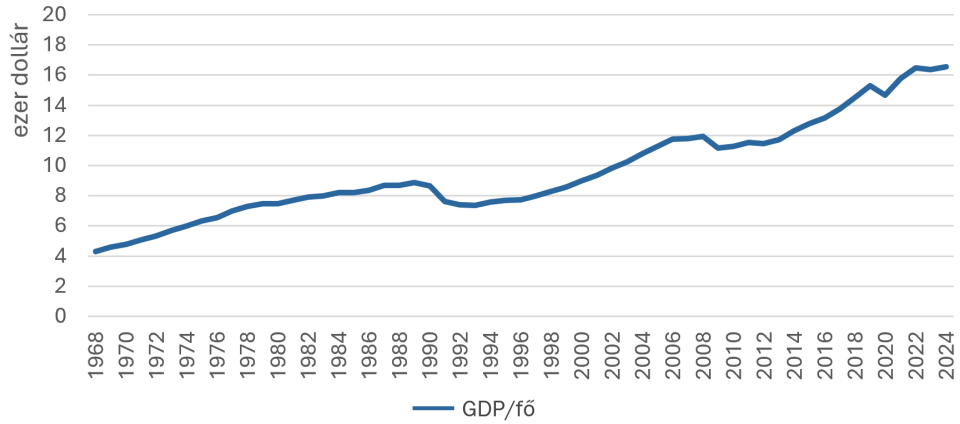
Ezek az adatok tehát önmagukban is értelmezhetők, viszont a demokrácia pillanatnyi minőségéhez való viszonyítást sem tervezem mellőzni. Segítségül ehhez a V-Dem Intézet aggregált demokráciaindexét hívom, amely szintén tendenciózus módon magára a politikai rendszer jellegére vonatkozó kontextust ad a feltüntetett adatok mellé. Így a GDP/főben és a Gini-indexben felfedezett változásokat párhuzamosan összevethetjük a demokrácia minőségében bekövetkezett változásokkal, amely felfedhet bizonyos logikai összefüggéseket.

Egy főre jutó GDP

A modernizációelmélettel foglalkozó kvantitatív kutatások zöme kizárólag az egy főre jutó bruttó hazai össztermék mutatóján keresztül volt képes azt igazolni, hogy mértékének növekedésével a demokratizálódás esélye (ami alatt endogén módon a demokrácia létrejöttét is, és exogén módon annak fennmaradását is értjük) növekszik.

Az alábbiakban áttekintjük, hogy a magyarországi egy főre jutó GDP milyen fejlődési pályát mutatott az elmúlt évtizedekben. Ahhoz, hogy ennek során a nominális árváltozások, az infláció és az árfolyamváltozások ne torzítsák a materiális jólét valós képét, a bruttó hazai összterméket konstans 2015-ös amerikai dollár-árfolyamon szemléltetem.

1. ábra: Az egy főre jutó reál-GDP alakulása Magyarországon, 1968–2025 (ezer USD, 2015. évi változatlan árakon)

Forrás: saját szerkesztés; adatforrás: World Bank Group, utolsó hozzáférés: 2026.10.16.

A hazai materiális fejlődés (1. ábra) összességében növekedési, felfelé ívelő pályát írt le, viszont néhány feltűnő hullámvölggyel. A Világbank-csoport (WBG) által jegyzett adatok rávilágítanak arra, hogy a magyarországi modernizáció nem lineáris, hanem több visszaesésből és köztük változó intenzitású növekedési időszakokból áll.

Az elmúlt hat évtizedben három alkalommal fordult meg látványosan a fejlődés iránya. Az első ilyen alkalom a rendszerváltás időszaka, a második a 2008-as gazdasági világválság, a harmadik a COVID-19-világjárvány idejére datálható. Látható tehát, hogy a materiális fejlettségre nagymértékben a világgazdasági folyamatok hatnak.

Az első hullámvölgyhöz vezető időszak egy lassú fejlődést tükröz, ami a késő '70-es, kora '80-as évek fordulóján gyakorlatilag stagnálásba vált. A '90-es évek elején látható visszaesés tehát nem egy dinamikus fejlődést megakasztó sokként érkezik. A válság mélypontja szintén nem hirtelen köszönt be, a fejlődési pálya csúcsát jelentő 1989-es (8 867,7 dollár) fordulópont után 1993-ig folyamatosan romlik az egy főre jutó GDP (7 353,9 dollár). A válságot végleg csak a 2000-es évben sikerül leküzdeni, amikor először szárnyalta túl a magyar gazdaság az egy évtizeddel korábbi csúcsértéket (8 979,9 dollár).

A második hullámvölgy előtt egy jóval rövidebb stagnálásos időszak látszik, tehát a korábbihoz képest valamelyest hirtelenebb krízis üt be, amit az is szemléltet, hogy 2008 (11 929,7 dollár) után azonnal eléri a válság a mélypontját (2009: 11 142,9 dollár). Ezután 2014-ben (12 287,4 dollár) sikerül felülmúlni a 2008-as szintet és egy újabb konjunktúraidőszak következik.

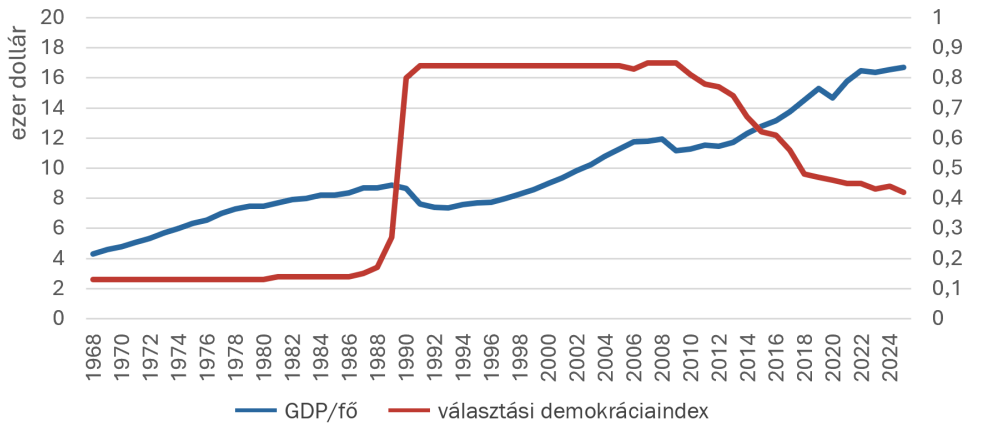
A 2010-es évek fejlődését a 2020-ban hazánkra törő COVID-19-járvány akasztja meg, de jóval rövidebb időre. A Covidot követő időszakra vonatkozóan az ábra még egy kisebb visszaesést mutat 2023-ban is (16 487,8 dollárról 16 375

dollárra) vélhetően az orosz–ukrán háború gazdasági hatásai és az energiaválság miatt. Az adatsor ezután bár 2025-ben lezárul, összességében egy lassuló ütemű növekedés jelei láthatók rajta (1. ábra).

A látottak alapján azt lehet mondani, hogy a gazdasági értelemben vett modernizáció nagyrészt lineáris, Magyarországon csak rövid ideig volt tapasztalható visszaesés az elmúlt bő fél évszázadban. Az elméleti háttér alapján így azt mondhatjuk, hogy a demokrácia talaja a vizsgált időszak nagy részében szinte csak javulhatott. Kivételt ezalól az 1990-es évek első fele, a 2000-es évek vége és a 2020-as évek eleje jelent, amikor a materiális fejlődés dinamikája időszakosan megváltozik.

Már ezek alapján is feltételezhetjük, hogy ezen időszakok valamilyen politikai változásokkal függenek össze. Most tehát tekintsük át, hogy a V-Dem választási demokráciaindexének bevonásával ez a gazdasági dinamika miképpen képeződik le a magyarországi politikai rendszer minőségi változásában:

2. ábra: Az egy főre jutó reál-GDP és a választási demokráciaindex alakulása Magyarországon, 1968–2025

Forrás: saját szerkesztés; adatforrás: World Bank Group, utolsó hozzáférés: 2026.10.23.; V-Dem Institute, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.

Látványos, hogy a rendszerváltás után a demokráciaindex hosszú időn keresztül stabilan magas volt, csak minimálisan ingott meg 2006-ban, viszont gyors visszarendeződése után 2010-ben tartós romlásnak indult. A demokratikus visszacsúszásnak innentől fogva csak a sebessége változik, részben lassulva 2011–2012-ben, majd 2015–2016-ban és végül 2018-ban erősebben mérsékelve a demokrácia minőségi romlásának a mértékét. Ezen lépcsőfokok az egy főre jutó GDP változása során nem mutatkoztak, legfeljebb a 2008–2010, 2020 és 2023 körüli időszakokat lehet ezen adatok alapján egyfajta összefüggésként kezelni, amikor a gazdasági fejlettség visszaesése és a demokrácia minőségének visszaesése nagyjából egy időre volt datálható. Ezek közül az első időszak politikai hátterében az MSZP–SZDSZ-kormányzás kudarca és a Fidesz–KDNP elsöprő országgyűlé-

si diadala keretében történt markáns, rendszerszintű hatalomgyakorlási szemléletváltás látványos fordulópont, amelynek tehát logikus magyarázatát a demokrácia materiális hátterének a gyengülésében is megtalálhatjuk. A későbbi időszakok viszont nem köszönnek ilyen módon vissza egyértelműen a politikai fejlődésben, a köztes gazdasági fejlődési időszakok pedig kifejezetten ellentmondásosak a demokrácia minőségének változásával.

Itt viszont az is érdekessé válik, ha a 2010 előtti demokratikus színvonalat nem kiindulópontként, szimpla adottságként vesszük figyelembe. A rendszerváltás előtti időszakot is szem előtt tartva feltűnik, hogy a gazdasági fejlődés üteméhez képest a rendszerváltással bekövetkező demokráciafejlődés aránytalanul nagymértékűnek bizonyult. Sőt, a minőségi ugrás éppen a gazdasági helyzet romlásával egy időben történik meg, így gyakorlatilag ugyanolyan ellentmondást teremt, mint amilyen az Orbán-rendszer nagy részét jellemezte. Felveti ez az ellentétes folyamat és a két vonal egymást keresztezése, hogy vajon hol lehetett – ha van egyáltalán ilyen – a pillanatnyi gazdasági fejlettség által kellően megalapozott demokrácia minőségi foka a rendszerváltáskor, ha azt el is fogadjuk, hogy a gazdasági fejlettség a demokratizálódás előtt aránytalanul magas volt a demokrácia állapotához viszonyítva.

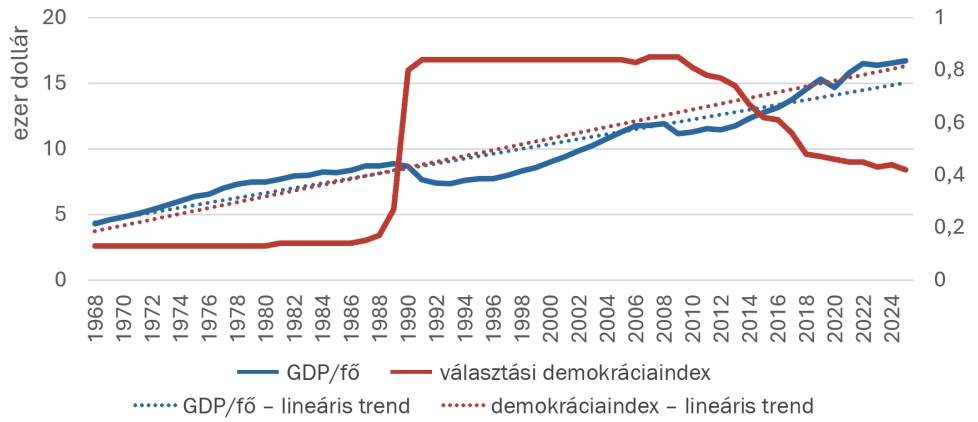
Ha elméleti szinten képesek lennénk meghatározni a szocioökonómiai fejlettségi szint és a demokrácia minőségének egyensúlyi pontját, akkor feltételezhetnénk, hogy az 1990-es és 2000-es évek során akár az 1980-as évekéhez hasonló, viszont fordított irányú strukturális feszültség lehetett jelen a demokrácia talajában. Inglehart és Welzel (2009) bár az egy szinttel a materiális alap felett álló társadalmi attitűdök alapján, de tulajdonképpen ezt fogalmazták meg akkor, amikor Magyarországot „túlteljesítőnek" aposztrofálták. Okai között meglehet, hogy az általuk megjelölt európai integráció motiváló faktora húzódott meg (Inglehart & Welzel, 2009), de akár annak következményeit is előrevetíthette – a feszültség vagy a társadalom felzárkózásával, vagy a demokrácia minőségének visszaesésével és/vagy az európai integrációval való szembefordulással kellett hogy rendeződjön. 2010-től a 2. ábra tanúbizonysága szerint az utóbbi forgatókönyv valósult meg.

A 2010 utáni időszak ellentétes irányú dinamikájában figyelemre méltó az is, hogy a demokrácia romlásának lassulása és a gazdasági válságból történt definitív kilábalás az évtized második felében következik be. A gazdasági fejlettség újbóli tényleges növekedésével tehát a demokrácia minősége sem romlik már olyan mértékben, mint korábban. Itt ismét felmerül a teoretikus kérdés, hogy vajon ez az egyensúlyi állapothoz való konvergencia jegyében történik-e, vagy ismét feszültségről van-e szó (akár meglévő feszültség növekedéséről) olyan mértékben, hogy a társadalmi fejlettség már „nem engedte" ekkora intenzitással kilengeni a politikai rendszer minőségi változását a másik irányba.

Ezek a kérdések bár elgondolkodtatók, viszont egy elméleti egyensúlyi pont ismerete nélkül egyelőre se nem igazolhatók, se nem cáfolhatók. Az ismert adatoknál

maradva még érdemesnek tartom a rendszerváltás tágabb perspektívájával szemléltetni a 2. ábrát olyan technikai kiegészítéssel is, amely a lineáris trendvonalakat is feltünteti (3. ábra):

3. ábra: Az egy főre jutó reál-GDP és a választási demokráciaindex alakulása lineáris trendvonalakkal, Magyarország, 1968–2025

Forrás: saját szerkesztés; adatforrás: World Bank Group, utolsó hozzáférés: 2026.10.23.; V-Dem Institute, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.

A 3. ábra esetében látható, hogy bár egyfajta „gazdasági fejlettség – demokratikus fejlettség" egyensúlyi pontról legfeljebb csak elmélkedhetünk, „gazdasági fejlődés – demokratikus fejlődés" közös trendjéről viszont már jól látható bizonyítékunk is van. A demokrácia minőségének rendszerváltáskori markáns kiugrása, majd az Orbán-rendszer alatti fokozatos visszarendeződése együttvéve szinte tökéletesen párhuzamos trendet ír le a gazdasági fejlődés váltakozó, de összességében végig emelkedő vonalával. Ez azt jelenti, hogy a modernizációelméletnek megfelelően Magyarországon a szocioökonómiai fejlődés a demokratikus fejlődéssel együtt tág időkeretben azonos pályát ír le, még ha a 2010 utáni demokratikus visszarendeződés önmagában ellentétes tendenciára is utal.

Mielőtt viszont konklúziót vonnánk a látott adatokból, a modernizációelmélet komplexebb értelmezése érdekében még vizsgálat alá kell vonnunk az egy főre jutó GDP-n túl a Gini-indexet is, hogy az anyagi jólétről ne csak egy általános képet kapjunk, hanem a gazdasági fejlettséget az alapján is felvázolhassuk, hogy abban az emberek mennyire egyenlően érintettek. Ezzel bizonyos fokon figyelembe vesszük a társadalom struktúráját is.

Gini-index

A Corrado Gini olasz statisztikus által megalkotott jövedelmi egyenlőtlenségi index az átlagos vagyonosodás helyett a vagyonosodás eloszlását veszi figyelembe (Erdélyi,

2023). Fals konklúzióra is juthatnánk ugyanis az egy főre jutó GDP növekedésének feltétel nélküli elfogadásával például akkor, ha az átlagérték csupán annak köszönhetően magas, hogy egy szűk réteg markáns vagyonosodása a szegényebb rétegek alulmaradásához képest statisztikailag felhúzza az átlagot. A modernizáció-elmélettel foglalkozó kutatók például a Közel-Kelet kőolaj- és földgázexportőr államai esetében találkoztak ezzel a problémával, amikor az egy főre jutó GDP magasabb fokú demokráciaindexet engedett volna feltételezni a ténylegesnél – ezen országok kivételes mivoltát viszont az esetükben magas Gini-index, tehát markáns társadalmi egyenlőtlenség figyelembevétele oldotta fel (Wucherpfennig & Deutsch, 2009).

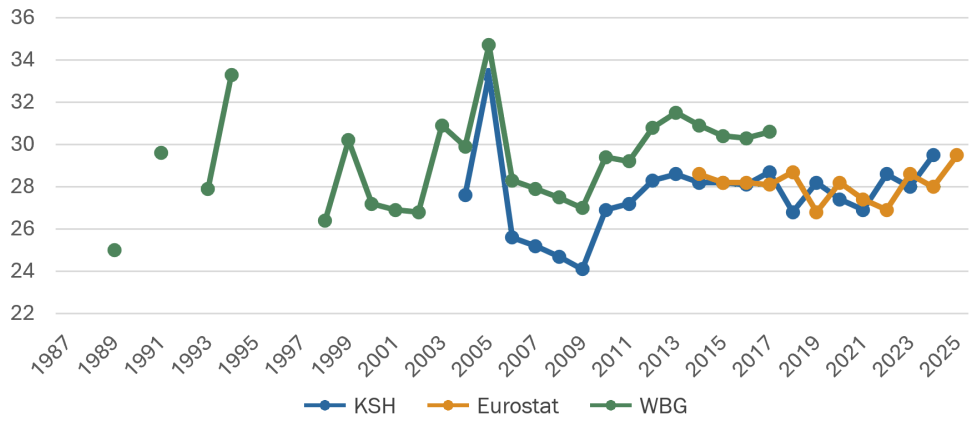
A magyarországi Gini-index szemléltetésére alább a WBG mellett a KSH és az Eurostat által jegyzett adatok szolgálnak, amelyek egységesen egy 0 és 100 közötti értéket jelölnek, ahol a 0 teljes egyenlőséget, a 100 pedig teljes egyenlőtlenséget jelent (Erdélyi, 2023). A három különböző adatforrás egyenesen összehasonlítható, csak kronológiai keretekben lehetnek eltérések, amelyek kiegészítő jelleggel hatnak egymásra, hogyha az olyan időszakokban, amikor párhuzamosan jelen van több adatsor, tendenciáikban (ideális esetben pedig konkrét számaikban is) megegyeznek.

A következő adatok esetében tehát minél alacsonyabb értéket látunk, annál nagyobb jövedelmi/vagyoni egyenlőséget kell alatta értenünk, így annál közvetlenebb módon fog hatni az egy főre jutó GDP mennyisége a demokrácia minőségére, mivel a jólét gyarapodása szélesebb körét érinti a társadalomnak, tehát általánosabb.

Magyarország esetében azt lehet megfigyelni, hogy az egyenlőtlenség mértéke általában véve (de egyébként még nemzetközi összehasonlításban is) alacsony (Erdélyi, 2023), ezt a 4. ábra is láthatóan igazolja. A Világbank-csoport által jegyzett adatok kezdeti szakaszossága ellenére homályosan bár, de kirajzolódik, hogy a rendszerváltást közvetlenül követő időszakban növekedett markánsan az egyenlőtlenség (például az 1993-ban látható 27,9-es értékről csupán egy év alatt ugrott fel 33,3-as értékre), súlyosbítva a gazdaság alapvetően válságos helyzetét. Az évtized végére az egyenlőtlenség mérséklődött, viszont az időközben megjelenő KSH-adatokkal is megegyezően az ezredfordulót követően ismét komoly növekedésnek indult és 2005-ben rekordértéket is elért. Ezután viszont a Gini-index gyorsan vissza is zuhant, tehát az egyenlőtlenség-ingadozás még a globális gazdasági válság bekövetkezte előtt lezárult. Az egy főre jutó GDP visszaesése körüli időszakban az egyenlőtlenség mértéke éppen csökkenő tendenciát mutatott, ami azt jelenti, hogy a gazdasági visszaesés általánosságban érintette a társadalmat, az évtized közepén szétnyíló olló összezárult. 2010-et követően ismét növekedés látható az egyenlőtlenség területén, viszont az hamar stabilizálódik és egészen a koronavírus-járványt követő első évekig egy nagyjából 28-as érték környékén meg is marad. Bár a közelmúltra vonatkozó adatok forrásai elapadnak (a Világbank-csoport adatsora 2017-ig, a KSH adatsora pedig 2024-ig tart), az Eurostat is

igazolja, hogy az elmúlt 1–2 évben egy újabb növekedés indult meg, tehát mérsékelten romló dinamika látható a korábbi évek viszonylagos stabilitásához képest (4. ábra).

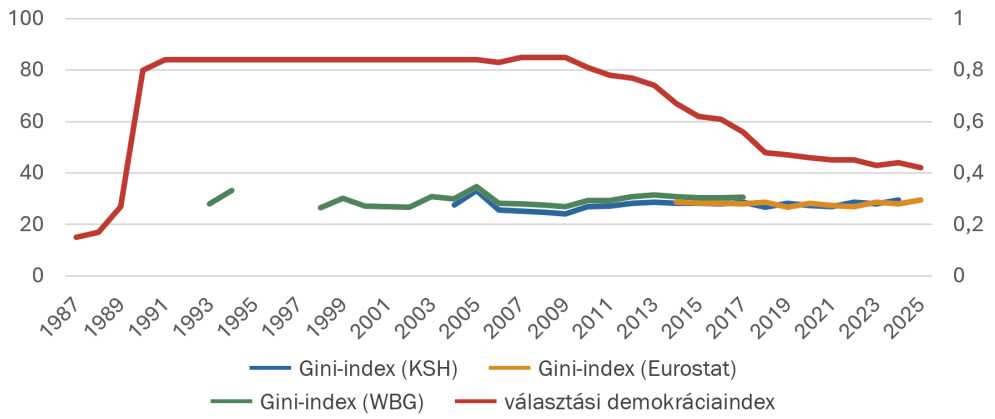
4. ábra: Magyarország Gini-indexe a KSH, az Eurostat és a Világbank-csoport adatai alapján

Forrás: saját szerkesztés; adatforrás: KSH, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.; Eurostat, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.; World Bank Group, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.

Fontos megjegyeznünk tehát, hogy bizonyos trendek nagyjából kirajzolódnak, azonban a változások az idők során nem igazán jelentősek, a meglévő adatok alapján pedig a közelmúltra vonatkozóan még nem lehet egyértelmű konklúziót levonni. Ez utóbbi feladatot nehezíti, hogy a KSH módszertani változtatásokat eszközölt nemrégiben a Gini-index kalkulálásakor és azokat 2018-ig visszamenőleg is alkalmazta (Hornyák, 2025) – ez feltehetőleg magyarázhatja is a 2018–2024-es megnövekedett volatilitást a 2012–2018-as adatokhoz képest, de változó tendenciákat is elrejthet. A 2026-os választásokkal bekövetkezett markáns politikai irányváltás hátterét így egyelőre nem tudjuk a gazdasági fejlettség mutatóival összevetni, bár az egy főre jutó GDP növekedésének lassulása és a Gini-index növekedése arra is engedhet következtetni, hogy az elmúlt néhány évben a társadalom egyre kisebb hányada részesülhetett az anyagi jólét egyébként is mérséklődő növekedéséből, míg az alsóbb rétegek ezen a téren hátramaradhattak. Ez a COVID-19-járványt megelőző időszakkal szemben mutat egy egészen más képet, amikor a látványosabb gazdasági növekedésből valamivel egyenlőbben részesült a társadalom zöme.

5. ábra: A Gini-index és a választási demokráciaindex alakulása Magyarországon, 1987–2025

Forrás: saját szerkesztés; adatforrás: KSH, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.; Eurostat, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.; World Bank Group, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.; V-Dem Institute, utolsó hozzáférés: 2026.06.04.

A korábbi időszakokra vonatkozóan a V-Dem demokráciaindexéhez mérten az egyenlőtlenség változása nem enged érdemi következtetéseket levonni (5. ábra). A Gini-index változásában kirívó 2005-ös kiugrás a demokrácia minőségében nem köszön vissza, csupán minimális visszaesés látszik meg a 2006-os évben, feltehetőleg az őszi kormányellenes tüntetések és a rendőri túlkapások kontextusában bekövetkező politikai válsághelyzet miatt. Azt viszont ez elméletileg alátámaszthatja, hogy az őszödi beszéd következtében beköszöntött politikai válságot súlyosbította a korábbiaknál magasabb jövedelmi egyenlőtlenség az országban.

Viszont mivel a demokráciaindexben történt változás mértékét (sem a rendszerváltáskori javuló, sem a 2010 utáni romló dinamikát) nem lehet felfedezni sem mértékében, sem ütemezésében a Gini-index alakulásában, ezért inkább azt kell megállapítanunk, hogy a demokrácia minőségének változása javarészt az egy főre jutó GDP vizsgálatakor maradt relevánsabb. A Gini-index figyelembevétele már csak általánosan alacsony szintjéből fakadóan sem árnyalja igazán a GDP/fő kapcsán megállapítottakat. Magyarországon a demokrácia minősége így közvetlenebbül kapcsolódik a jólét általános szintjéhez a jövedelmi statisztikák alapján, szemben például a más kutatásokban kivételként feltűnt öbölállamokkal.

Fontos viszont azt leszögezni, hogy az alacsony és nem túl változékony jövedelemeloszlás önmagában bár azt sugallja, hogy Magyarországon a társadalmi egyenlőség magas foka valósult meg és állandósult, azonban ezzel szemben a mélyreható szociológiai kutatások (lásd: Kolosi & Szelényi, 2022; Kovách & Szabó, 2024) egészen más képet mutatnak. A Gini-index félrevezető felszínessége e téren már azzal is árnyalható, ha különvesszük a realitást a percepciótól, tehát a tényleges egyenlőtlenséget az érzékelt egyenlőtlenségtől. Ha ugyanis a lipseti gondolatmenet

alapján azt feltételezzük, hogy az egyenlőtlenség motiváló tényezőként hat a felsőbb rétegek önvédelmére és az alsóbb rétegek elégedetlenségére, akkor abban a tényleges formatív szerepet inkább az egyenlőtlenség-percepció fogja elfoglalni, amelyet a Gini-index által mutatott jövedelemeloszláson túl más tényezők is befolyásolhatnak. Ilyen tényező lehet az, hogy az újraelosztás nem differenciált Magyarországon már csak az egykulcsos jövedelemadózás által sem, de a jövedelemre kirótt alacsony adóval szemben a fogyasztásra vonatkozó magasabb adóztatás (például konkrétan az áfa világrekorder értéke) is azt eredményezi, hogy arányait tekintve az alacsonyabb keresetűekre kerül nagyobb anyagi teher, mint a magasabb bevételt szerző rétegekre – az alacsonyabb keresetűek ugyanis vagyonuk nagyobb hányadát kénytelenek a fogyasztásra fordítani (Madár, 2025). Ugyanilyen problémát jelenthet a negatívabb percepció kialakulásához a közszolgáltatások minősége, amelyekre az alsóbb jövedelmű rétegek nagyobb aránya van használóként ráutalva. Terjedelmi megfontolásokból mindenesetre ezen szempontokat egyelőre nem vehetjük a Gini-index mellett figyelembe, mivel azok a társadalomszerkezetre vonatkozó elméleti kiegészítéseket is igényelnek. Maga a Gini-index is inkább csak az egy főre jutó GDP mutatójának a kontrollját szolgálja, mintsem önmagában is vizsgálható tényezőként kezeljük.

A demokrácia talaja 2026 Magyarországán

A fentebb áttekintettek azt mutatják számunkra, hogy Magyarországon összességében a társadalmi-gazdasági fejlettség foka – különösen a demokrácia minőségéhez mérten – magas. Az egy főre jutó bruttó hazai össztermék mértéke hosszú ideje növekszik, így a modernizációelmélet értelmében a demokrácia talaja is elméletileg fokozatosan javul, rendszerfejlődésre adva egyre nagyobb lehetőséget. A Gini-index figyelembevétele pedig nem cáfolta ezt a megállapítást, ugyanis a jövedelmi egyenlőtlenség mértéke nem magas hazánkban, a modernizáció így viszonylag általánosnak mondható.

Az egy főre jutó GDP esetében így első ránézésre valóban valamilyen ellentmondásos politikai rendszer működése sejlik fel az elmúlt másfél évtized Magyarországán. A materiális fejlettség egyre magasabb, de a 2010 utáni demokratikus visszacsúszás ennek a javuló tendenciának merőben ellentmondott. Kronológiai perspektívánk tágításával viszont máris az látszik, hogy a magyar demokráciát a rendszerváltással történt változásokkal együtt érdemes értelmeznünk. 1989–1990 folyamán olyan radikális mértékű változás történt a demokrácia minőségét tekintve, amely a talaját képező társadalmi-gazdasági fejlődésben talán meg sem volt előlegezve és nem is lett párhuzamosan lekövetve, sőt, a gazdasági helyzet romlásával éppen ellentétes irányt mutatott. Ennek az első ellentmondásos időszaknak (rendszerváltás) a korrekciójaként, reciprokaként is értelmezhetjük a második ellentmondásos időszakot (Orbán-rendszer), ami összességében

egyensúlyba hozza a két fejlődési dimenzió irányát. Különösen a 3. ábrán vált nyilvánvalóvá, hogy még a demokrácia terén 2010 óta tapasztalt folyamatos minőségi romlással együtt is hasonló pályát írt le az ország szocioökonómiai fejlődése a politikai rendszerének változásával az elmúlt évtizedekben.

Ez a megállapítás nem cáfolja tehát azon írásokat, amelyek a 2010 és 2026 közötti Orbán-rendszer ágenciájára vagy intézményi keretezésére helyezik a hangsúlyt, viszont rávilágít arra, hogy a politikát formáló elitek viselkedésformái és az általuk átalakított és a korábbiakhoz képest egészen más paradigma mentén kezelt intézmények és játékszabályok nem a társadalmi alapokkal ellentétesen, hanem végső soron azoknak megfelelően alakulhattak. A magyar társadalomfejlődés logikájába tehát az Orbán-rendszer létrejötte és 16 éves fennállása racionálisan beleillik, ami így bizonyos szempontból még meg is magyarázhatja azt a tényleges széles körű társadalmi támogatást, aminek a 2014-es, 2018-as és 2022-es választások alkalmával is megtapasztalt mértékben örvendett.

Annyiban viszont szükséges árnyalni az így kialakuló képet, hogy bár a GDP/fő és a Gini-index által láttatott helyzet szerint összességében egyre nagyobb jólétben élünk egy meglehetősen nagyfokú vagyoni egyenlőség mellett, ezen fejlett társadalmi-gazdasági alapoknak az egyenes visszaköszönése társadalmi-kulturális szinten nem garantált. Az egyenlőtlenség ugyanis bár vagyoni tekintetben nem markáns, percepciója több egyéb szempont figyelembevételével már igenis magas lehet – ehhez a magyar társadalom integrációja mértékének, a korrupciópercepció mértékének, illetve a műveltségnek, tájékozottságnak a vizsgálata is szükséges.

Összegzés

Seymour Martin Lipset 1959-es cikke a demokrácia társadalmi hátteréről nemcsak a nemzetközi kvantitatív összehasonlító politikatudományi vizsgálódás számára maradt napjainkig érdekes, hanem Magyarország politikai rendszerének árnyaltabb megértéséhez is hasznos tanulságokat képes felfedni. Kutatásom során a cikkből eredeztetett modernizációelméletének segítségével arra kerestem a választ, hogy Magyarországon milyen kapcsolatban áll a demokráciával a társadalom materiális fejlettsége. Eredményeimből az derült ki, hogy a szocioökonómiai fejlettség magas és dinamikáját tekintve bár változó, de összességében fokozatos javulást mutatott az elmúlt évtizedekben. Emellett kiderült, hogy a demokrácia minősége ugyanezen idő alatt bár hazánkban néhol ennek ellentmondó utat járt be, a nagy időbeli perspektívának köszönhetően annak általános fejlődési útja valójában gyakorlatilag párhuzamosnak látszik a gazdasági fejlődésével.

A feltűnő eltérések a társadalom és a demokrácia fejlettségi dinamikájában viszont egy újabb izgalmas kutatási irányra világítanak rá. Ezen ellentmondásos időszakok ugyanis feltehetőleg egyfajta feszültséggel is járnak, amelyek valamilyen módon visszahatólag hozzájárulhatnak a demokrácia ily módon változó természeté-

hez – például a viszonylag gyakorinak mondható (kvázi-)rendszerváltások igényével (1989, 2010, 2026) –, de ennek pontos természetét egyelőre nehéz megállapítani. Már csak azért is nehéz, mert a demokrácia értelmezésében jelen pillanatban annak csak az alapjait képező mutatókat vizsgáltuk, a talajt, amire a politikai rendszer mindennapi működése épül, azon elemeit még figyelembe nem is véve, amelyek visszahatnak magára a talajra is. A társadalom ugyanis befolyásolja a politikát, abban viszont az aktorok képesek alakítani a társadalmat. Az intézményi keretek mindkettőt korlátozzák, de mindketten képesek cserébe alakítani is azokat. Ezen kölcsönhatások együttesen formálják a mindenkori magyar demokrácia kinézetét.

Kutatásom eredményeképpen tehát különös módon a hipotéziseim mindegyikét (többé-kevésbé) megcáfoltuk. A politikai rendszer jellegének változása nem magyarázható egyenesen a gazdasági mutatók dinamikájával, mivel mind a rendszerváltás, mind az Orbán-rendszer esetében összességében ellentétes irányú változások figyelhetők meg, így az első hipotézis (H1) megcáfolható. Annyiban viszont szükséges árnyalni ezt a cáfolatot, hogy a rendszerváltással járó demokratizálódást megelőzte egy (fokozatosan mérséklődő) gazdasági fejlődés, az Orbán-rendszer létrejöttét pedig egy (rövid) gazdasági visszaesés. A vagyoni egyenlőtlenségre vonatkozó hipotézis (H2) viszont szintén hamisnak bizonyult, mivel az adatok azt mutatják, hogy összességében nincs nagyfokú egyenlőtlenség anyagi szempontból, és az nem is mutat jelentős változást, ami azt jelenti, hogy Magyarországon a társadalmi fejlettség bár mutathat bizonyos hiányosságokat, annak okai inkább nem a szocioökonómiai, hanem a rá épülő szociokulturális dimenzióban keresendők. Ami viszont ennek a kutatásnak különösen érdekes eredménye, hogy az első két hipotézisnek elméletileg ellentmondó harmadik hipotézist is meg tudjuk cáfolni. Az az ellentmondás ugyanis, ami a tanulmány kiinduló problémáját jelentette, miszerint az Orbán-rendszer demokratikus visszacsúszása a materiális fejlődéssel ellentétes folyamat, és az a felfedezés, amely a rendszerváltást mint ennek fordított esetét megvilágítja, külön-külön megcáfolják az első hipotézist, viszont együttvéve (egymást ellensúlyozva) már éppen azt mutatják, hogy a két fejlődési dimenzió mégis korrelál, lineáris pályájukat tekintve párhuzamos irányt járnak be és így nem igaz rájuk, hogy esetükben ellentétes folyamatokról beszélünk (H3).

Kifejezetten a harmadik hipotézis cáfolata bír véleményem szerint a legjelentősebb tudományos következtetéssel: amennyiben az Orbán-rendszernek mégsincs olyan ellentmondásos természete, mint amilyennel az első ránézésre bír, egyrészt kevésbé szükséges az olyan megközelítésekre támaszkodni a hátterének feltárásához és megértéséhez, amelyek akár a konkrét szereplőkre, akár a mindennapi politikai folyamatokra helyezik a hangsúlyt. Másrészt ezáltal rávilágítunk az Orbán-rendszer logikus mivoltára annak irracionalitásának feltételezése helyett, tehát összességében tudatában maradunk annak, hogy Magyarországon a politikai fejlődésnek igenis van egyfajta logikája. Ezzel

tudatosíthatjuk, hogy a 2026-os választások következtében beköszöntő politikai változások nem zártak le számunkra egy (egyébként valóban gazdag és tanulságos) kutatási témát, hanem csak folytatják annak a történetnek az írását, amelyet a fentiekhez hasonlóan tulajdonképpen az idők végezetéig vizsgálhatunk.

Ez a kutatás tehát bebizonyította számunkra, hogy a magyarországi demokrácia változékony természete mögött egy logikus tendencia húzódik meg, amely a magyar társadalom materiális, gazdasági fejlődését követi. Írásom tehát azt is megmutatta, hogy a magyar demokráciát, Magyarország mindenkori politikai rendszerét érdemes a hét évtizede nem véletlenül oly népszerű modernizációelmélet szemszögéből is vizsgálni az intézményi és személyi változók, illetve a társadalom más, nem feltétlenül jóléti aspektusainak feltárásán túl is. Ez a társadalmi-gazdasági háttér, a politikai rendszer talaja is ugyanolyan fontos darabkája szerintem annak a kirakósnak, amely a teljes politikai rendszerünkről készült összképet végső soron kiadja. Így tárulhat fel előttünk teljességében, hogy hogy is néz ki pontosan és hogyan fejlődik az idők teltével a demokrácia Magyarországon.

Felhasznált irodalom

Almond, G. A. (1956). Comparative Political Systems. The Journal of Politics, 18(2), 391–409. DOI: https://doi.org/10.2307/2127255

Boix, C. & Stokes, S. (2003). Endogenous Democratization. World Politics, 55, 517–549. DOI: https://doi.org/10.1353/wp.2003.0019

Bordás, G. (2026). A fideszesek közel harmada is szabadulna Sulyoktól, és nem fizetne végkielégítést az Orbán-kormány tagjainak. HVG, 2026. május 20. https://hvg.hu/itthon/20260520_europion-kutatas-sulyok-tamas-eltavolitasa-fideszek-vegkielegitese, utolsó hozzáférés 2026.06.05.

Csizmadia, E. (2014). Miért „alaptalan" a magyar demokrácia? Pártok, konfliktusok, társadalmi kohézió és állampolgári nevelés. Budapest: Gondolat.

Enyedi, Zs. & Körösényi, A. (2004). Pártok és pártrendszerek. Budapest: Osiris.

Erdélyi, D. (2023). A Gini-index, avagy a jövedelmi egyenlőtlenségek mérése. Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány, 2023. augusztus 10. https://www.oeconomus.hu/oecobright/a-gini-index-avagy-a-jovedelmi-egyenlotlensegek-merese/, utolsó hozzáférés 2026.06.04.

Eurostat (2026). Gini coefficient of equivalised disposable income. Eurostat Data Browser, 2026. május 5. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi190/default/table?lang=en, utolsó hozzáférés 2026.06.04.

Hornyák, J. (2025). Szétszakadt a magyar társadalom. Portfolio, 2025. december 10. https://www.portfolio.hu/gazdasag/20251210/szetszakadt-a-magyar-tarsadalom-795764, utolsó hozzáférés 2026.06.04.

Inglehart, R. (2018). The Age of Insecurity. Foreign Affairs, (3), 20–28.

Inglehart, R. & Welzel, C. (2009). How Development Leads to Democracy: What We Know About Modernization. Foreign Affairs, (2), 33–48.

Kolosi, T. & Szelényi, I. (2022). 26. A magyar társadalom és politika változásai 2004 és 2022 között. In: Kolosi, T. – Szelényi, I. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2022. Budapest: TÁRKI, 509–520.

Kovách, I. & Szabó, A. (2024). Polgárosodás a 2020-as években. In: Kovách, I. (szerk.): Integráció, egyenlőtlenség, polgárosodás. A magyar társadalom a 2020-as évek elején. 2. kötet. Budapest: HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 29–72.

KSH (2026). 5.1.1.9. A jövedelmi egyenlőtlenség a Gini-együttható és az S80/S20 mutatók szerint. Központi Statisztikai Hivatal, 2026. április 2. https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/hu/ele0009.html, utolsó hozzáférés 2026.06.04.

Lendvai, P. (2011). Az eltékozolt ország. Budapest: Noran Libro.

Lima, M. E. O., De França, D. X., Jetten, J., Pereira, C. R., Wohl, M. J. A., Jasinskaja-Lahti, I., Hong, Y., Torres, A. R., Costa-Lopes, R., Ariyanto, A., Autin, F., Ayub, N., Badea, C., Besta, T., Butera, F., Fantini-Hauwel, C., Finchilescu, G., Gaertner, L., Gollwitzer, M., Gómez, Á., González, R., Jensen, D. H., Karasawa, M., Kessler, T., Klein, O., Megevand, L., Morton, T., Paladino, M. P., Polya, T., Renvik, T. A., Ruza, A., Shahrazad, W., Shama, S., Smith, H. J., Teymoori, A. & Van Der Bles, A. M. (2021). Materialist and Post-Materialist Concerns and the Wish for a Strong Leader in 27 Countries. Journal of Social and Political Psychology, (1), 207–220. DOI: https://doi.org/10.5964/jspp.6213

Lipset, S. M. (1959). *Some Social Requisites of Democracy*. The American Political Science Review, 53(1), 69–105. DOI: https://doi.org/10.2307/1951731

Madár, G. (2025). Egyenlőtlenség vagy esélytelenség? Magyarország kettős arca. Közlegelő, 2025. április 18. https://kozlegelo.hu/gazdasag/egyenlotlenseg_vagy_eselytelenseg_magyarorszag_kettos_arca, utolsó hozzáférés 2026.06.05.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, (4), 370–396. DOI: https://doi.org/10.1037/h0054346

Moore, B. (1966). Social Origins of Dictatorship and Democracy. Boston: Beacon.

Przeworski, A., Cheibub, J. A., Alvarez, M. E. & Limongi, F. (2000). Democracy and Development: Political Institutions and Material Well-being in the World, 1950–1990. Cambridge: Cambridge University Press.

Szelényi, Zs. (2023). Szétzilált ország. Hogyan bontotta le Orbán Viktor a demokráciát? Budapest: HVG könyvek.

Tóth, I. Gy. (2017). Turánbánya? Értékválasztások, beidegződések és az illiberalizmusra való fogadókészség Magyarországon. In: Jakab, A. – Urbán, L. (szerk.): Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon. Budapest: Osiris, 37–51.

Tölgyessy, P. (2016). Politika mindenekelőtt. In: Jakab, A. – Gajduschek, Gy. (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 17–42.

V-Dem Institute (d.n.). Country Graph. https://v-dem.net/data_analysis/CountryGraph/, utolsó hozzáférés 2026.06.04.

World Bank Group (d.n.a). GDP per capita (constant 2015 US$) – Hungary. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?end=2025&locations=HU&start=1968, utolsó hozzáférés 2026.10.23.

World Bank Group (d.n.b). Gini index – Hungary. https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=HU, utolsó hozzáférés 2026.06.04.

Wucherpfennig, J. & Deutsch, F. (2009). Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited. Living Reviews in Democracy, (1), 1–9.

The Foundation of Hungarian Democracy: What Can Modernization Theory Tell Us About Our Current Political System?

Abstract

Based on Seymour Lipset's modernization theory, the study examines the trajectory of material and political development in Hungary in recent decades. A domestic historical comparison shows that, even if at varying rates, the material conditions that constitute the prerequisites of democracy have overall improved over the past half-century. In contrast, the quality of democracy has shown the opposite dynamic in the past decade and a half, which has forced us to nuance our interpretation of modernization. However, by including the regime change – as a similarly contradictory period – in our perspective, it becomes clear that the development of the political system has in general followed a similar trajectory to the development of material well-being. This perspective can help not only to reinterpret the *democratic backsliding* of the Orbán regime as a process that may have had deeper social roots, but also to interpret Hungarian political development more comprehensively.

Keywords: modernization, Orbán regime, GDP, Gini index, political development